

Universitätsbibliothek Wuppertal

De M. Valerio Probo Berytio

Aistermann, Josef

Bonnae, 1910

Caput alterum: De Probo Quintiliani auctore

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-3032](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-3032)

CAPVT ALTERVM: DE PROBO QVINTILIANI AVCTORE

(inst. orat. I 4, 7—12).

cf. Strass, Phil. 85, 331, 20

Quintilianus primo institutionis oratoriae libro grammaticae artis tamquam formam atque indicem expressit, non quo ipse in subtilitates grammaticorum descenderet¹⁾, sed ea tantum ex illorum disciplina delibaturus quae rhetoricae artis institutori non praetermittenda uiderentur²⁾. Qua in re eum magistri Remmii Palaemonis praecepta tradidisse facile putauerit quispiam nec non L. Annaei Cornuti, quem inter professores Quintiliani numerandum esse intellegitur conlatis eis quae leguntur apud Papirianum GL VII 161, 4 sqq. K, Cornutum GL VII 150, 5 sqq. K, Quintilianum I 7, 26 (Felix Solmsen, Studien zur latein. Lautgeschichte, Strassburg 1894 p. 41 sqq.); unde colligitur Quintilianum cum aequalem tum condiscipulum fuisse A. Persii Flacci poetae (cf. uit. p. 58, 12 sqq. Buech.). Atque perinde ac Persius, qui ubi primum a schola magistrisque deuertit, praecepta Remmii Palaemonis ita neglegebat ut ueterum studio captus uehementer incesseret recentes, ipse quoque Quintilianus ab institutis praeceptorum recessit (I 7, 26; cf. I 4, 11)³⁾.

Atque de rebus grammaticis disserens exordium facit (I 4, 7) a disputatione de litterarum ui ac potestate, cuius disquisitionis duae aperte dinoscuntur partes. Nam prius (§ 7—10) quaerit an litterarum signa accommodata sint sonis; quo in discrimine

De Quintiliani de litteris disputatione (I 4, 7—12)

1) I 5, 54 'neque enim artem grammaticam componere aggressi sumus, sed cum in ordinem incurreret, inhonoratam transire nolimus'; neque rebus quae ad grammaticam spectarent diligenter eum operam dedisse apparet, quippe qui errauerit (I 7, 14) usque ad Accium et ultra porrectas syllabas geminis uocalibus Latinos scripsisse cum affirmaret; cf. Frid. Ritschl, opusc. IV 142; I. V. V. Claussen, Quaest. Quintilianeae, Fleck. Jahrb. Suppl. VI (1872) 372.

2) I 4, 17 'sed mihi locum signare satis est: non enim doceo, sed admoneo docturos'; I 5, 17 'sed hoc quoque notare contentus sum, ne arti culpa perueicacium perplexae uidear et ipse quaestionem addidisse.'

3) Neque in orthographicis tantummodo rebus Quintilianum uestigia professorum deseruisse, uerum relicto ludo eum omnino uoluntatem ac iudicium mutauisse supra (p. 6 sqq.) cognouimus, quippe qui ueteres denuo commendaret scriptores praelegendos. Quod ut faceret certe a Remmio Palaemone non institutus erat, cuius studia ita non ex ueterum disciplina pendebant ut Varronem porcum appellaret (Suet. de gram. 23). — De auctoribus quos Quintilianus secutus esset in exponenda disciplina grammatica qui scripserunt, eorum nomina congescit Balduinus Heinicke, De Quintiliani Sexti Aesclepiadis arte grammatica, diss. Strassb. 1904 p. 1 sqq.

iudicium defert auribus peritorum (§ 7) non aliter atque in studiis artis musicae. Atque duplicem instituit quaestionem, cum prius dispiciat num sufficiant litterarum signa uariis qui significandi sint soni, deinde quaerat an superuacuae sint aliquae litterarum notae. Ad alteram porro disquisitionis partem procedens (§ 10—12) de litterarum uim cum uocali tum consonanti disputat. Atque cum intellectum sit quarundam litterarum uim et usum inter utramque fluctuare, omnem uim ac naturam et uocalium et consonantium qua in re posita sit excutiendam esse postulat. Summa igitur huius disputationis Quintilianae exposita singula quae illustratione egere uideantur proponamus.

Nam quod dicit I 4, 7 'desintne aliquae nobis necessariae litterae, non cum Graeca scribimus, tum enim ab isdem duas mutuamur¹⁾, sed proprie in Latinis: ut in his 'seruus' et 'uulgus' Aeolicum digammon desideratur', haec non descripta esse ex auctore Claudio imperatore anteriore, sed post sublatam consuetudinem a Claudio impositam apparet ex I 7, 26: 'nostri praeceptores seruum ceruumque u et o litteris scripserunt, quia subiecta sibi uocalis in unum sonum coalescere et confundi nequiret, nunc u gemina scribuntur ea ratione quam reddidi: neutro sane modo uox, quam sentimus, efficitur, nec inutiliter Claudius Aeolicam illam ad hos usus litteram adiecerat', necnon XII 10, 29: 'Aeolicae quoque litterae qua seruum ceruumque dicimus, etiamsi forma a nobis repudiata est, uis tamen nos ipsa persequitur.' Quintilianus igitur, uel rectius dixeris auctorem Quintiliani, recte fecisse Claudium iudicat quod propriam notam intulisset ad proprium sonum significandum; quod uero Graecum signum transtulisset ad sonum Latinae linguae proprium, falsum fuisse imperatorem censet (XII 10, 30): 'cum etiam ipsae uocales duae efficiant sonum, qualis apud Graecos nullus est ideoque scribi illorum litteris non potest.' Alteram quoque quam desiderari dicit Quintilianus litteram ad designandum medium u et i litterae sonum, idem Claudius intulerat (†), quam perinde repudiauere posterum. Litteram, qua medius e et i litterae sonus redderetur, quam deesse putabat Quintilianus, nemo unquam proposuit. Qua de litteratura deficiente sonoque litterarum e et i incerto iterum disputauit in capite I 7, 21 quod est de orthographia: 'iam "optimus maximus" ut mediam i litteram quae ueteribus u

1) cf. XII 10, 27 'quas (y, z) mutuari solemus quotiens illorum (*Graecorum*) nominibus utimur'; cf. Claussen, l. s. p. 337.

fuerat, acciperent, Gai primum Caesaris scriptione (*cod.*: inscriptione *corr.* Funaioli, *Atene e Roma* [1908] XI 383 collato *Fragm. Rom. Gram. p.* 291 Funaioli) traditur factum. "here" nunc e littera terminamus: at ueterum comicorum adhuc libris inuenio "heri ad me uenit", quod idem in epistulis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendauit, deprehenditur; ubi adnotandum est illum qui apud Gellium X 24 de inaequalitate consuetudinis 'diequinti' et 'diequinte' disserit, ipsum quoque cum comicorum ueluti Pomponii tum Cn. Matii usu et epistularum Augusti testimonio niti. Quae porro disputantur § 9 de litteris k q x superuacuis, non proferuntur a Quintiliano ex institutis Cornuti praeceptoris; qui quid sensisset hac in re, ipse exposuit GL VII 153, 1 sqq. K¹); ea uero quae apud Quintilianum proponuntur placita, plane eadem leguntur apud Diomedem GL I 423, 31 K: 'quidam Latino sermoni sufficere decem et septem litteras crediderunt, si quidem ex uiginti et tribus una adspirationis nota esset h, una duplex x, duae superuacuae k et q, duae Graecae y et z'; cf. Serg. expl. in Don. GL IV 519, 11 K: 'litterae Latinae cum XXIII sint, Varro XVII dicit esse; ceteras superfluas putat' necnon Marium Victorinum GL VI 8, 16 K: 'Nigidius Figulus in commentariis suis nec k posuit nec q nec x, idem h non esse litteram sed notam adspirationis tradidit' (cf. ib. 8, 11) et Prisc. GL II 13, 8 K: 'auctoritas tam Varronis quam Macri teste Censorino nec k nec q nec h in numero adhibet litterarum.' Quintiliani igitur auctorem cognouimus scripsisse post Claudii imperatoris tempora, Cornuti Palaemonisque placita repudiauisse, repetiuisse Nigidii Figuli et Varronis de numero litterarum doctrinam (cf. Marx ad Lucil. 377—381), praeterea in exigendis sonis non rationis regulas, sed aurem consuluisse, sicut in rebus grammaticis Valerium Probum fecisse Gellius tradit (XIII 21, 1), denique necessitate quadam coniunctum esse cum Gell. X 24 auctore quem Probum esse infra docebimus. Iam agendum erit de altera disputationis parte quae est de ui litterarum uocalium et consonantium (§ 10—12); cuius singula enuntiata, quo sunt pondere ac momento, deinceps pensitanda atque illustranda sunt.

1) praeterea in libro qui est de grammatica Varro, cum de litteris dissereret, [ita] (*seclusit Keil*) h inter litteras non esse disputat, quod multo minus mirum, quam quod x quoque litteram esse negat. in quo quid uoluerit, nondum deprehendi: ipsius uerba subiciam: "litterarum partim sunt et dicuntur, ut a et b; partim dicuntur neque sunt, ut h et x, quaedam neque sunt neque dicuntur, ut φ et ψ".

10 ATQVE ETIAM IN IPSIS VOCALIBVS GRAM-
MATICI EST VIDERE, AN ALIQVAS PRO CONSO-
NANTIBVS VSVS ACCEPERIT, QVIA 'IAM' SICVT
'TAM' SCRIBITVR ET 'VOS' (*corr.*, QVOS *libri*) VT
'COS'.

Voculae quae apud Quintilianum exempli loco subiectae leguntur in codicibus, emendandae esse uisae sunt uiris doctis, quod non apte positae essent. Nam cum in superiore enuntiato de duplici ui litterarum et uocali et consonanti actum esset, exempla ita comparari debuissent uidebantur, ut alterum litteram i uel u uocalem, alterum i uel u consonantem exhiberet. Itaque Fridericus Ritschl (opusc. III 710) posuit: 'quia 'iam' sicut 'etiam' scribitur et 'uos' ut 'tuos'.' Quem secutus est Ludouicus Radermacher (edit. Lips. 1907), ita tamen ut tertia sede lectionem librorum 'quos' restitueret scriberetque: 'iam' sicut 'etiam' scribitur et 'quos' ut 'tuos'. Hyginus deinde Funaioli de illa editione referens (Atene e Roma XI [1908] p. 379) iterum repetiuit Friderici Ritschl sententiam. Tamen uerborum quae tradita sunt, dempto tantummodo illo 'q' uocabuli 'quos', caue ne unam mutaueris litteram. Nam aptissima sunt exempla. Quae qui adiecit demonstraturus erat litteras uocales i et u interdum non uocales esse, sed pro consonantibus accipi. Atque uis et natura uocalis in eo posita est ut syllabam efficiat, cum ea sit condicio consonantium ut, quamuis immutatis illis, tamen nihil e natura syllabae mutetur. Id quod docet Velius Longus GL VII 46, 14 K: 'Scimus tamen subtiliorem factam esse diuisionem, ut uocales illae quidem dicerentur, sine quibus syllaba fieri non possit, ceterae consonantes quae cum his sonent: nam nihil mutatur ex syllaba'; porro ib. 48, 10 haec leguntur: '† constant omnes syllabae spiritu consonantis item accessionis loco esse ut immutatis illis nihil e natura syllabae mutetur'. Quae uerba cum corrupta sint editorque crucis notam adposuerit, id certo apparet agi de differentia quae intersit inter uocales et consonantes. Atque eam partem enuntiatorum quae est de consonantibus facile restituas: 'consonantes autem ita accessionis loco esse, ut immutatis illis nihil e natura syllabae mutetur'. Verbum quod infinita specie legitur, postulat alteram orationis partem ex qua pendeat; quam petas ex mutila quae praecedat pars enuntiatorum 'constant omnes syllabae spiritu': unde apparet 'constat' legendum esse. Qui uero illa uerba 'omnes syllabae spiritu' intellegere et sanare uoluerit, recte conferat Prisciani sententiam (GL II 44, 1 K): 'syllaba est comprehensio litterarum

consequens sub uno accentu et uno spiritu; abusive tamen etiam singularum uocalium sonos syllabas nominamus.' Unde apparet uocem illam 'spiritu' quam Henricus Keil deleuerat in ea quam proposuerat emendationem seruandam esse; atque conlatis illis quae apud ipsum Velium Longum 48, 5 leguntur: 'uocales enim eadem sunt et litterae et syllabae, non sicut ceterae (id est litterae consonantes); cum enim dicimus *ἀλφα* a, in priore litteram, in sequente syllabam dicimus'¹⁾, recte sensum hunc fere restituas: 'Constat omnes syllabas spiritu (determinari et ideo uel singulis uocalibus syllabam effici), consonantes (autem) ita (item *cod.*) accessionis loco esse, ut illis immutatis nihil e natura syllabae mutetur.' Iam prosequitur grammaticus: 'sicut nihil interest utrum 'a' dicimus an 'ba', sic nihil interest an et 'ia' dicamus et 'ua'.' Quam sententiam, cum in ea omnis quaestio posita sit, pluribus uerbis aperiā: 'natura syllabae a non mutatur, siue b siue i siue u praeposueris; id quod fieri non potest, nisi i et u litterae consonantes sunt. Nam si essent uocales i et u, syllabae 'ia' et 'ua' longae fieri debebant ex breui 'a'; (cf. l. s. 48, 14: 'cum duae uocales scilicet iunctae utique longam faciant, decebat et hac littera adiecta fieri longam syllabam'). Grammaticus igitur i et u litteras consonantes esse inde probauit, quod in syllabis constituendis easdem uices facere uiderentur atque quaelibet aliae consonantes, ita ut uel altera alteri supponi possit. Cuius rei exemplum statim subiungit (GL VII 48, 15): 'cum enim lego (Verg. Aen. V 643): "et iacit, arrectae mentes stupefactaque corda" fit primus pes dactylus, "et iacit", proinde ac si immutata hac ipsa i positaque pro ea alia consonante dicerem "et facit".' Iam apparet quam apte, ut consonantis usum declarauerit, auctor ille Quintiliani exempla posuerit 'nam IAM sicut TAM scribitur'. Alterum exemplum quo u consonantis usus confirmetur, legitur apud Quintilianum 'scribitur QVOS ut COS'; ubi illa uocula 'quos' sane non inepta posita uidetur, si quidem ipse quoque Velius Longus pronuntiat 49, 1 (= 58, 19): 'ibi quoque ubi cum littera q confusa est, u uicem consonantis habet'. Tamen suo iure miretur quispiam quod accusatiui pluralis figuram posuerit grammaticus ille auctor Quintiliani; nominatiuum ponere consentaneum erat, sicuti nominatiuum 'quis' posuit Velius Longus GL VII 53, 16 K, cum de qu disserreret. Accusatiuus certe

1) quae uerba sic tradita caue ne mutaueris duce Henrico Keil.

nequaquam ad rem demonstrandam pertinebat; neque tamen de terminatione -os dubitandum est; nam uoculam 'cos' exempli loco subiectam secundum prioris uocis figuram electam esse apparet, sicuti supra illi 'iam' subiungebatur consimile illud 'tam'. Quam ob rem caue ne 'cos' temere mutaueris; id tantummodo postulari apparet positam fuisse priore loco uocem in -os desinentem et u litteram exhibentem ea sede qua c littera consonans legebatur in 'cos'. Quam uoculam 'uos' Fridericus Ritschl, quamquam cetera non recte temptauerat, dudum restituendam esse sibi persuaserat. Qua restituta uides quam apte et concinne procedat exemplorum series: 'an aliquas pro consonantibus usus acceperit, quia 'iam' sicut 'tam' scribitur et 'uos' ut 'cos'.' Neque coniectura nos deceptos esse inde probatur quod haec ipsa uocabula 'iam'¹⁾ et 'uos' tamquam exempla i et u consonantis sollemni quodam usu erant in grammaticae Latinae disciplina, ueluti ea coniuncta exhibentur in [Prob.] instit. GL IV 49, 16: 'i et u transeunt in consonantium potestatem tunc . . . quando cum aliis uocalibus iunguntur, ut uates uecors, iam uos, maiestas maior, et cetera talia.'

AT QVAE VT VOCALES IVNGVNTVR, AVT VNAM
LONGAM FACIUNT, VT VETERES SCRIPSERVNT
QVI GEMINATIONE EARVM VELVT APICE VTE-
BANTVR, AVT DVAS.

'aut duas', sic libri. Fridericus uero Ritschl (opusc. III 722) 'διφθόγγων' legerat, quem fere secutus Ludouicus Radermacher in editione sententiam suppleuit. Sed uerba sicuti tradita sunt, sana et seruanda sunt. Atque hic est sensus: 'Quae litterae uocales ut uocales (animaduertas infra § 11: 'i littera geminabitur ut consonans') geminantur²⁾, aut unam longam syllabam faciunt,

1) 'iam' disyllabum miratur Scaurus apud Rufinum GL VI 561, 2 K: 'Scaurus in eadem fabula (*Pseudolo*) sic: NVNC IAM: "iam" diuisit in duas syllabas'.

2) nam 'iungi' tamquam 'geminari' hoc loco accipiendum esse, euincitur exemplo quod ad illam iuncturam uocalium demonstrandam additum est, geminationem dico Accianam; porro infra (§ 11) postquam docuit grammaticus Maiiam gemina i consonanti scriptam esse a Cicerone, inde probauisse se censet i iungendam esse ut consonantem; cf. Prisc. I 14, 8 'nam quamuis sit consonans, in eadem syllaba geminata iungi non posset'. Neque aliter sentiebat Conr. Leop. Schneider, *Elementarlehre d. lat. Spr.* Berlin 1819 p. 282 in adnotatione, cum explicaret: 'iungitur = ipsa sibi iungitur'. Unde efficitur deceptos esse Guilelmum Ständer (*Quaestiones Quintil.*, diss. Bonn. 1865 p. 22) necnon Frid. Ritschl qui *διφθόγγων* illud posuerit plane alienum a sententia.

uelut paastores leege luucem, aut duas syllabas, uelut metuunt coorior.' Nam in hoc uersabatur tota haec quaestio de litterarum ui uocali an consonanti exigenda, ut dispiceretur quid efficerent in constituendis syllabis. Accedit quod eodem tempore quo scripta est haec de litteris disquisitio, lis atque controuersia erat inter grammaticos, cum dissentirent utrum duae pares litterae uocales, cum iungerentur, unam syllabam facere possent an necessario duas efficerent syllabas. Etenim Accius instituerat longam syllabam duabus significare uocalibus, ea aperte ductus ratione qua sentiebat notis litterarum naturam sonorum quam accuratissime reddi debere. Atque cum talem scripturam commendaret, facere non poterat quin pronuntiaret duas pares uocales, cum iungerentur, unam syllabam efficere. Contra quam rationem contrarii exstiterant inde ab initio primi p. Chr. saeculi grammatici, ueluti L. Annaeus Cornutus qui GL VII 150, 5 K docuit: 'alia sunt quae per duo u scribuntur, quibus numerus quoque syllabarum crescit. similis enim uocalis uocali adiuncta non solum non cohaeret, sed etiam syllabam auget, ut uacuuus, ingenuus, occiduus, exiguus. eadem diuisio (cf. ib. 149₁₋₁₁) uocalium in uerbis quoque est metuunt statuunt tribuunt acuunt. ergo hic quoque e littera non q apponenda est.' Tum huc pertinent excerpta Papiriani (apud Cassiod. GL VII 161, 4 K): 'uulgus uultum paruuum toruum sunt qui putant per duo u scribi non debere, quod similis uocalis uocali adiuncta non solum non cohaereat, sed etiam syllabam augeat', deinde Terentius Scaurus GL VII 18, 12 K: 'primum igitur per adiectionem illa uidentur esse uitiosa, quod Accius geminatis uocalibus scribi natura longas syllabas uoluit, cum alioqui adiecto uel sublato apice longitudinis et breuitatis nota posset ostendi', tum Caesellius Vindex GL VII 205, 9 K: 'duae enim pares litterae, seu uocales sint seu consonantes, non coeunt', Mar. Victor. GL VI 15, 9 K: 'nam uocalis nulla bis eadem posita facit unam syllabam', denique Nisus¹⁾ apud Velium Longum GL VII 55, 25 K: 'nam nec Accium secuti sumus semper uocales geminantem, ubicumque

1) hunc Nisum esse ex eo colligitur quod 55, 3 negauisse dicitur 'onerandam pluribus litteris scriptionem esse, cum sonus ipse sufficiat'. Nam eam fuisse argumentationem Nisi, intellegitur ex excerptis Velii Longi apud Cassiodor. GL VII 155, 17 K: 'coniux sine n putat Nisus artigraphus esse scribendum; ... quamuis asserat (*Nisus*) non esse onerandam superuacuis litteris dictionem, ego (*Velius Longus*) tamen non fraudandum sonum existimo suis litteris'.

producitur syllaba, quoniam expedita debet esse condicio scribendi'. Quintiliani igitur auctor, sicuti in praecedentibus iam eum fecisse intelleximus, contra aequalium grammaticorum placita aperte se retulit ad ueterem, Accianam, liberae rei publicae disciplinam. Atque cum sententiam suam de litteris aperiret, pronuntiauit duas uocales geminatas unam longam syllabam facere necnon concedebat, interdum et duas syllabas effici posse concursu duarum parium uocalium (id quod ubique necessario fieri contenderant aduersarii).

NISI QVIS PVTAT ETIAM EX TRIBVS VOCALIBVS
SYLLABAM FIERI, SI NON ALIQVAE OFFICIO
CONSONANTIVM FVNGANTVR

'denn keiner nimmt wohl an, dass eine Silbe aus drei Vokalen bestehen könne, ohne dass einige von ihnen als Konsonanten gälten'. De significatione atque usu locutionis 'si non' cf. Dräger, *Histor. Synt.* II p. 744; de re conferas Caesellium Vindicem *GL VII 206, 10 K*: 'quidam huius Pompei Tarpei, hi Pompei Tarpei, his Pompeis Tarpeis per unum i scribunt: non nulli pusillo diligentiores alterum i his addunt: ego quoque tertium addendum praecipio. si enim ut docui nominatiuus duo i habet pro duabus consonantibus, hae perire nulla declinatione possunt.' Contra disputauit eandem quam Quintiliani auctor protulerat sententiam amplexus Priscianus *GL II 14, 10 K*: 'unde 'Pompeiii' quoque genetiuum per tria i scribebant quorum duo superiora loco consonantium accipiebant, ut si dicas 'Pompelli'; nam tribus i iunctis qualis possit syllaba pronuntiari?'

11 QVAERET HOC ETIAM QVO MODO DVABVS
DEMVM VOCALIBVS IN SE IPSAS COEVNDI
NATVRA SIT, CVM CONSONANTIVM NVLLA NISI
ALTERAM FRANGAT

cuius enuntiati hic est sensus: 'Qui fit ut uocales tantummodo, si quae geminantur, ita in se coeant ut unam efficiant syllabam, consonantium uero duae, si geminantur, nunquam uni tribui possint syllabae¹⁾ atque adeo, si duae impares

1) hoc est enim 'in se coire'. Quam locutionem, cum de uocalibus dicitur, ipsa natura docet idem significare atque 'unam efficere syllabam'. Hoc loco 'in se coire' de consonantibus quoque cum dictum sit, simili ratione idem ualere atque 'sub unius syllabae spiritu comprehendere' ex totius enuntiati ac sententiae conexu deducimus. Neque nos deceptos esse Terentianus docet qui de syllabis

concurrant consonantes, ea demum condicione sub unius syllabae spiritu comprehendantur, ut altera alteram frangat?' At quid est illud 'frangere'? Etenim conferenda sunt uerba Quintiliani XII 10, 29: 'quae (littera f) etiam cum uocalem proxima accipit quassa quodammodo, utique quotiens aliquam consonantem frangit, ut in hoc ipso 'frangit', multo fit horridior.' Nonne significare uoluit scriptor in hac litterarum comprehensione, quae est fra, alteram consonantem alteram ita debilitare, ut extenuato secundae litterae sono¹⁾ ambae sub uno spiritu pronuntiarī possent, id est ut uni attribuerentur syllabae? Nam re uera antiqui grammatici in eas descenderunt subtilitates, ut ex omni consonantium comprehensionum numero segregarent eas quae sub unius syllabae termino pronuntiarī posse uiderentur. Quo in numero erat haec ipsa de qua quaerimus comprehensio 'fr', quam Terentianus²⁾ GL VI 350, 838 K affert: 'atque item frugem atque frondem nominas et talia.' Quae disputatio Terentiani conferenda est cum iis quae Caesellius Vindex consimili plane ratione disputat GL VII 205, 1 sq. K, qui exorsus a diuisione syllabarum excutit consonantium coniunctiones quae 'cohaereant' et ideo uni possint syllabae accommodari, et illas quae 'non coeant', ita ut ad diuersas diuidantur oporteat syllabas. Atque geminatae consonantes in iis numerantur quae nunquam coeant (ib. 205, 9); cf. Prisc. GL II 14, 8 K. Quae si recte disputata sunt, apparet apud Quintilianum quaeri de iisdem his consonantium proprietatibus, et cum affirmetur 'frangi alteram ab altera con-

disserens eodem modo hac locutione usus est, cum consonantes complures sub una syllaba comprehendi designare uellet, ueluti GL VI 353, 932 K:

scri-nium stru-emue quando splen-didumue dicimus.

tres tamen nunquam coibunt, uda ni sit tertia. cf. GL VII 205, 6 K sqq.

1) de significato uerbi 'infringere' cf. Consentii ars GL V 395, 3 K: 'ecce in littera t aliqui ita pingue nescio quid sonant, ut cum dicunt 'etiam' nihil de media syllaba infringant. Graeci contra, ubi non debent infringere, de sono eius litterae infringunt, ut cum dicunt 'optimus', mediam syllabam ita sonent quasi post t z Graecum ammisceant.'

2) quem primum hanc de consonantium natura disquisitionem instituisse caue ne sentias. Nam postquam de littera f cum r coniuncta disseruit, pergit ad m consonantem GL VI 350, 839 K: 'non item potest secundam (m) copulare et tertiam (n), quia secunda m ugit intus abditum et caecum sonum'. Plane similiter Quintilianus XII 10, 30 postquam de 'fr' comprehensione disputauit, ita prosequitur: 'Quid? quod pleraque nos illa quasi mugiente littera cludimus m?' Ex quo intellegitur, et Terentianum et Quintilianum auctorem secutos esse eundem, Graecum illum quidem uel Graeca nisum arte et disciplina.

sonante', ea re designari has duas impares consonantes sub una posse comprehendi syllaba.

ATQVI LITTERA I SIBI INSIDIT ('CONIICIT' ENIM EST AB ILLO 'IACIT') ET V, QVOMODO NVNC SCRIBITVR 'VVLGVVS' ET 'SERVVS'

Atque sibi insidere non possunt nisi duae litterae; geminum igitur i scribendum docet scriptor¹⁾, neque tamen ita ut eiusdem iuris ac potestatis esse duas uocales uoluerit. Sed quod dixit 'sibi insidere', significare uoluit alteram comprimi quodam modo ab altera et ad consonantis potestatem reduci, sicuti [Probus] de ultimis syllabis docet GL IV 221, 3 K de i et u consonantis loco positis, exemplis usus 'tum Iuno omnipotens' et 'altius ad uiuum persedit': 'nec inmerito prior a posteriore comprimitur, quia facultas obruendi praecedentem a tergo insidiantibus exhibetur'. Quintiliani igitur auctor priorem litteram i tamquam consonantem defixam esse uoluit secundae uocali i; denique recte omnino duas i scribi comprobauit euocata uocis origine. Deinde procedens et u consonantis usum declaraturus lectorem refert ad communem sui temporis in scribendis uerbis 'seruus' et 'uulgus' consuetudinem. Qua de descriptione in epimetro disputabimus qui fuerit usus quidque grammatici hac in re praeceperint. Nunc id placet monuisse quam diuersa ratione auctor Quintiliani uersatus sit in tractanda descriptione *ii* et *uu*. Nam de hac disserens lectorem ad communem publicumque usum referre satis habuit, illam uero *ii* geminam scriptionem argumentis confirmet oportere putat. Id quod fecit declarata etymologia: 'coniicit' est enim ab illo 'iacit'. Atque hac in re probare licet recte nos dixisse Quintilianum non suo Marte his de rebus disserere, sed alterius cuiusdam auctoris doctrinam proferre. Nam idem hoc exemplum geminae scriptionis *ii* iterum legitur apud Velium Longum GL VII 54, 20 sqq. K et Gell. IV 17, 8, quorum neuter sane in rebus grammaticis Quintilianum adiit, quem inter auctores Gellius ne nominauerit quidem. Gellii autem uerba sunt haec: 'nam uerbum ipsum... non est "icio", sed "iacio" et praeteritum non "icit" facit sed "iecit". Id ubi compositum est, a littera in i mutatur etqs.', cum Velius Longus (l. s. 55, 1) haec doceat: '(coniicit), nam si est aliud iacit, pro a i substituitur,

1) id quod nouisse non parui momenti est, cum scriptio 'conicit' fere usitata fuerit primo p. Chr. saeculo (W. Brambach, Die Neugestaltung d. lat. Orthogr. 1868 p. 201).

ut (uim) uocalis obtineat manente priore i quae consonantis uicem implebat: ubi facile intellegitur pro corrupto illo 'aliud' collatis uerbis Gellianis ('id ubi compositum est') legendum esse: 'nam si est *ab illo* "iacit", pro a i substituitur¹⁾ etqs.': quibuscum uerbis conferenda sunt illa Quintiliani: 'coniicit enim est ab illo iacit', unde id quod aliunde iam apparebat, nunc restitutis uerbis etiam uerborum similitudine demonstratur Quintilianum, Velium Longum, A. Gellium hac in disputatione de gemina litterae i descriptione eundem auctorem repetiuisse.

SCIAT ETIAM CICERONI PLACVISSE AIIO MAII-
AMQVE GEMINATA I SCRIBERE: QVOD SI EST,
ETIAM IVNGETVR VT CONSONANS

Significare autem uoluit scriptor duo i scribenda esse non modo quotiens prior littera i propter consonantis naturam non in unum sonum coalescere posset cum insequente i uocali, sed probaturus est i litteram ita quoque geminari ut utrumque i consonans sit. Id quod fecit euocata auctoritate Ciceronis qui aiiio Maiiamque geminata i scripsisset²⁾; quibus in uocabulis, quippe quae bisyllaba essent, i uocali locum omnino non esse.

Ostendit igitur auctor Quintiliani litteras i et u recte geminari quotiens consonans uocali defixa esset, sicuti in 'coniicit' et 'uulgus'. Geminari uero, ita ut utraque littera posita esset consonantis potestate, i tantummodo litteram demonstrauit (Maiia, aiiio)³⁾.

Singulis uerbis excussis atque enarratis Quintilianae disputationis summa exponenda est. Ille igitur Fabii auctor quem

1) Henricus Keil in editione posuerat uerba qualia emendauisse sibi uisus erat Guilelmus Schmitz, Beiträge z. latein. Sprache. Leipz. 1877, p. 78.

2) cf. Velius Longus GL VII 48, 19 K: 'illud sane animaduertendum, hanc eandem litteram (i) non nunquam pro duabus consonantibus sonare, si modo sequente uocali interiecta sit'; cf. 54, 16: 'Cicero uidetur auditu emensus scriptionem, qui et Aiiacem et Maiiam per duo i scribenda existimauit' et Marius Victorinus GL VI 10, 4 K: 'sonus aurium arbitrio subiectus est. clarorum autem uirorum, quos supra nominaui, consuetudinem in libris reperire possumus eorum.'

3) Quae differentia apud posterioris aevi grammaticos seruata est: Serg. expl. Don. GL IV 521, 34 K: 'est etiam duplex, quod concessum est i litterae tantum, quotiens est loco consonantis'; Pomp. GL V 105, 30 K: 'i littera geminari potest tunc quando inter duas uocales est constituta in una parte orationis . . . et hoc contingit i litterae tantummodo, u nunquam contingit . . . ergo hoc est speciale huius litterae'; cf. Terentianus GL VI 343, 617 sqq. K.

post Palaemonis Cornuti Claudii imperatoris tempora fuisse cognouimus, de discriptione uocalium et consonantium quaerens i et u litteras interdum consonantes esse eo argumento docet, ut eas eadem uice ostendat fungi atque quaelibet alia consonans, quandoquidem in eo quod est 'iam' dempto i et substituto t, ita ut 'tam' factum sit, nihil e natura monosyllabi mutetur; idemque ualere in 'uos' et 'cos'. Deinde procedens et de omni ui ac natura uocalium et consonantium requirens condicionem litterarum geminatarum tractat de qua propriam quandam proposuerat sententiam grammatica disciplina primi p. Chr. saeculi medii (uide p. 112 sqq.). Cui sententiae officiens Quintiliani auctor docet geminatas uocales aut unam longam syllabam efficere ueluti in geminatione Acciana (id quod grammatici tum temporis fieri posse negabant (cf. p. 111), aut duas, (id quod ubique et necessario fieri grammatici uolebant (cf. p. 91); trium similium uocalium syllabam effici non posse. Deinde ad consonantes transgressus statuit duas impares tantummodo consonantes, quarum altera alteram frangat, ita in unum sonum coalescere, ut una syllaba comprehendi possent, geminatas uero consonantes, secus ac uocales, omnino non in se coire posse. *Atqui* (iam id quod in uniuersum statuit, ad singulas litteras i et u transfert) euenit ut i quoque littera consonans non in se coeat sibi ipsa praeposita, siquidem in illo 'coniicit' duplex i postuletur ex origine uocis ('*est enim ab illo iacit*') neque minus consonans u sibi ipsa praeposita in communi scriptione 'uulgus' et 'seruus'. Atque adeo i consonans non coit cum sequente i non modo cum haec sit uocalis, uerum etiam cum sit consonans, quandoquidem Cicero, qua sit auctoritate, auditu emensus Maiiam et aiiio duplici i scripserit: *quod si est*, apparet i litteram, quotiens consonans sit, ita accommodari uniuersae consonantium legi ac naturae, ut sibi ipsa praeposita non coeat ideoque sine dubio gemina scribenda sit.

De Quintiliani auctore

Quintilianeae disputatione exposita postquam intelleximus Fabium, Velium Longum, Gellium eiusdem grammatici auctoritatem secutos sua exhibuisse, nunc aperiendum erit quis fuerit ille. Atque Gellius eam quam IV 17 retulit dissertationem Sulpicio Apollinari tribuit. Qui uerus ac principalis auctor esse nequit ideo quod eadem iam apud Quintilianum leguntur. Sed Plinii nomen facile protulerit quispiam, quippe qui contra recentiorum grammaticorum disciplinam Accii praecepta secutus u productum gemina littera exprimere solebat in quartae declinationis

nominibus (Detlefsen, *Symb. phil. Bonn.* 1864—67 p. 712; cf. Brambach, l. s. p. 132), qui sub ipsis illis temporibus quibus hanc disputationem institutam esse intelleximus, anno 67 libros grammaticos edidit, in quibus de litterarum potestate et de recte scribendi ratione disseruit (I. W. Beck, *C. Plinii Secundi librorum dubii sermonis VIII rel.* Lips. 1894 p. 89; 1; 45; 82), qui ipse quoque ad Ciceronis auctoritatem se referebat in scribendis litteris (Char. GL I 137, 27 K: “Maioreis” Cicero, ut Plinius eodem libro notat’). Tamen sententia de Plinio auctore hac in re remouenda est; nam is qui apud Gellium i geminandum esse in uocabulis ‘subiicit’ similibus praecepit, duplicem litteram eo consilio commendabat, quo magis aperte designaretur syllabae prioris mensura, quae insequentibus demum duabus consonantibus positione longa fieret, natura autem breuis et ita pronuntianda esset. Qua in re opinioni maxime eorum officiebat qui metri gratia primam syllabam barbaram producerent in compositis (§ 9 ‘nisi quis tam indocilis est, (ut) in hoc quoque uerbo ‘in’ praepositionem metri gratia protendat’). Unde apparet Plinium auctorem non esse, quippe qui censuerit posse metri gratia figuram dictionum mutari (Seru. ad Aen. II 18). Atque Velius Longus, qui ita diuersus erat a Terentio Scauro, ut hic certam quandam et definitam recte scribendi rationem protulerit, ille non nisi uaria sui temporis placita congesserit (Brambach 47), inde a p. 54 sqq. sententias expositurus quae de simplicis uel geminae i litterae scriptione ferrentur, 54_{1,5}—55₂ praecepta eorum retulit qui Troia Maiia et coniicit duplici i scribenda esse docuissent. Qui uero fuerit is qui Ciceronis auctoritatem secutus ‘Troiam et si qua talia sunt’ gemina i scribenda esse postulauerit, Seruiani plenioris commenti auctor tradidit, qui ad Aeneidis primum uersum adnotauit: ‘Probus ait Troiam Graios et Ajax non debere per unam i scribi.’

M. Valerii Probi nomine ratione ac uia reperto tamquam auctoris quaestiunculae illius de uaria litterarum ui uocali atque consonanti, alia argumenta accedunt quae comprobent. Nam de Cornuti, Quintiliani, Terentii Scauri, Veli Longi, Marii Victorini communi fonte quaesiuit Guilelmus Schady in dissertatione de Marii Victorini lib. I cap. IV (Bonn, 1869). Qua in re num omnino recte iudicauerit scriptor (cf. Ludouicus Mackensen, *De Verrii Flacci libris orthographicis*, diss. Lips. 1896 cap. II et III) nunc non disquiram, hoc uero probauit inter omnes ad uerba auctoris proxime accessisse Marium Victorinum. Atque hoc sane memorabile est, quod inter omnes qui aetatem tulerunt grammatici

scriptores, unus Marius Victorinus geminae i litterae scriptionis exempla exhibet Probiana atque ea quidem integra. Nam Probum 'Troiiam' 'Graios' 'Aiiacem' scripsisse Seruius docet, 'aiio' Probum scripsisse colligitur ex Prisc. GL II 494, 3 sqq. et 541, 18 sqq. K. Quae exempla integra leguntur apud Marium Victorinum GL VI 27, 9 K: 'Troia aiio Graios Aiiac'; cf. ib. 24, 21 et 35, 25. Obserues praeterea quam recta uia deducant ad Berytium ea quae supra (p. 87) de auctore Quintiliani cognouimus, scripsisse eum post Claudii tempora, Cornuti Palaemonisque placita repudiauisse, Varronis disciplinam repetuisse, necessitate coniunctum esse cum Gellii capitis X 24 auctore¹).

Iam uniuersa Berytii hac de re sententia exponenda erit. Atque primum agendum erit de usu simplicis aut geminae litterae i scribendae quatenus patuerit apud Romanos, ut inde iudicemus, quid Valerius Probus hac in quaestione profecerit.

De duplicis i
scribendi usu

Geminum duabus uocalibus interiectum i num quis ante Ciceronem scripserit recte dubitauerit quispiam (cf. E. Schneider, Dial. Latin. exempl. [Lips. 1886] indicem; Ribbeck, proleg. 138), sed post Ciceronis et Augusti tempora hic usus magis increbuit (Brambach 184; Theod. Mommsen, Gesammelte Abhandlungen, I p. 347). Atque quaeri potest an certa ratio deprehendi possit quam quoque loco secuti homines Latini posuerint geminam litteram i aut omiserint. Etenim Guilelmus Corssen (I² [1868] 303 sq.) et Guilelmus Schmitz (l. s. p. 75 sq.) sibi persuaserant 'ii' poni maxime longae uocali subiectum; tum enim naturae quadam necessitate facile produci litteram i in pronuntiatione. Quae sententia rebus non confirmatur. Nam neque 'Aiax' neque 'Maia' neque 'peior' priore syllaba longa pronuntiabant Latini, sed insequente demum duplici i positione producebantur, sicuti testantur Diomedes GL I 428, 10 K (Aias) et Terentianus GL VI 343, 619 sqq. K (Troia, Maia, peior, ieiunium); breuem praeterea priorem syllabam uocabuli quod est 'peior' confirmat forma itala quae

1) Balduinus Heinicke (l. s. p. 18) ea quae a Quintiliano de litterarum potestate proferrentur, repetita esse ab Asclepiadis disciplina docuit. Id quod accomdatum est huic de Probo Quintiliani auctore sententiae, ita tamen ut Valerius Probus suam de litteris disputationem instituerit ex exemplo Asclepiadis, ex Berytio deinde Quintilianus sua adsumpserit. Nam Probi disciplinam conuenisse cum Asclepiadis institutis supra (p. 63) intelleximus, cum de scriptorum interpretatione disputaremus. Nam Quintilianum non Graecum, sed Romanum potius scriptorem secutum esse in tractanda geminae u litterae quaestione, iudicia indicant uelut I 4, 7; XII 10, 30; et omnino i consonans a Graeca ratione remotum erat (Consent. GL V 394, 14 K).

nunc circumfertur 'peggio'. Atque Henricus Cocchia (Rivista di filol. XV [1886—7] p. 420 sq.; conf. Franciscus d'Ovidio, Archivio glottolog. ital. X [1886] p. 435) inquisiuit in nomina quae i consonans uocalibus interiectum exhibent, in quibus quae esset mensura syllabarum demonstrare studuit ex ratione quomodo compositae essent uoces, quomodo perscriptae essent a Graecis, quomodo a poetis in metro comprehensae essent, quomodo nunc circumferrentur transmutatae in linguis Romanicis. Praeterea perquam uarius atque diuersus fuit usus. Etenim ponebant i geminum, praeterquam ad significandum crassiorem i consonantis sonum, ut uocalem i longam designarent, quo de usu egit Guilelmus Schmitz, De i geminata et i longa, Progr. Düren 1860; atque adeo coniungebatur i cum *ī* longa, ueluti scribebant *ειῖvs* (Weissbrodt, Philol. 43 [1884] 444 sqq.). Iam intellegis certam legem minime obseruatam esse, cum unusquisque suo fere arbitrio auditu emensus, sicuti Cicero faciebat, duas uel unam litteram i poneret. Quo magis interest hac in uarietate consuetudinis uidere quid praeceperint grammatici. Qua in re afferenda est imprimis sententia Nisi qui priore parte primi p. Chr. saeculi fuisse censetur, qui productum esse atque pinguem hunc i consonantis sonum cum non negaret, tamen pluribus signis scripturam onerandam esse uetabat, praesertim cum ne Graeci quidem duplicem ponerent litteram i. Quam sententiam impugnauit M. Valerius Probus, cum Graecas imprimis uoces Troiam et Aiiacem, secus ac Graeci, gemino i scribendas esse praeciperet, neque Niso concederet qui GL VII 55, 9 K (cf. p. 91 adn.) pronuntiauerat non esse Latinis alterum i necessarium, cum in nomine Latino non scriptio immutaretur sed sola enuntiatio. Nam re uera apud Graecos talibus in nominibus i littera cum praecedente uocali in diphthongum contracta erat, ueluti Dionysius Thrax p. 18 Uhl. docebat: *μακρὰ συλλαβὴ γίνεται . . . φέσει . . . όταν ἔχη μίαν τῶν διφθόγγων οἶον Αἶας*; cf. Prisc. GL II 37, 21 K¹). Latini uero cum talia nomina peregrina transferrent, diphthongum non ubique receperunt; nam Troea Aeas dicere debuerant sicuti Euboea et Phoebus et Aeacus. Tamen id quod Victorinus GL VI 35, 28 K refert de uoce 'Troiaque':

1) Quamquam per diaeresin quoque nonnulli efferebant has uoces, sicuti apparet ex schol. Hom. Γ 198: *Οἴῶν* Ἀρίσταρχος δισυλλάβως ὡς αἰῶν καὶ Πτολεμαῖος ὁ Ἀσκαλωνίτης. Ἀριστόνικος δὲ τρισυλλάβως ὅς τ' οἶων μέγα πῶν; porro Etymol. Gud. p. 377, 31 = Philoxenos fr. 11 Funaioli: *Μάιος· Φιλόξενος δὲ λέγει ὅτι παρ' Αἰολεῦσι ἢ γραφὴ διὰ τοῦ ἰῶτα. — Μάιον κατὰ διάλυσιν τοῦ ἰῶτα.*

'alii oi diphthongum uolunt esse, ut sit pes dactylus prima syllaba natura longa troi, sequentibus duabus breuibus a et que', praeter hunc docuit nemo unquam. Sed per diaeresin Latini pronuntiare solebant talia nomina, ita tamen ut non tamquam uocalem proferrent litteram i, sed ut consonantem productiore quodam ac pingui sono¹). Quem sonum qua erat auris subtilitate Cicero cum exprimere uellet, duo ponebat i, quae poni deinde uetuit Nisus, iterum Probus commendauit. Omnino recte igitur Priscianum rem exposuisse apparet GL III 467, 33 K: 'Cur Troia' cum apud Graecos oe diphthongon in priore habeat syllaba, non seruat etiam apud nos? Quia in disyllabis in quibus ae uel oe diphthongi antecedunt sequenti uocali, diaeresin solent facere Latini plerumque et pro consonante duplici accipere i et eam a priore subtrahere syllaba et adiungere sequenti; quamuis antiqui solebant duas ii scribere et alteram priori subiungere, alteram praepone sequenti, ut Troiia Maiia Aiiax. hanc tamen consuetudinem Latini habuerunt Aeoles imitantes qui *κοῖλον* per diuisionem dicunt *κοῖλον* et multa similiter diuidunt.'

Sed praecepti Berytii uis latius patebat. Neque enim Accii Ciceronis Augusti, qui in scribendo sonorum naturam ac uarietatem utique litterarum notatione exprimendas esse censuerant, sententiam secutus satis habebat iterum duplicem i litterae scriptionem commendare, sed huic qui etiamtum ex arbitrio fere uniuscuiusque et opinione pendebat usus, certam subiecit rationem cum origine uocum demonstrata (ueluti in 'coniicit') tum omni litterarum consonantium ui ac natura declarata, qua duae pares litterae consonantes in se coire non possent (Quintil. I 4 11; uide p. 92, 93) et idcirco etiam in scriptura geminandae essent. Neque in rebus orthographicis Valerius Probus constitit, sed inde procedens hac duplici i litterae scriptione, cui certum quoddam quo condita esset fundamentum suggesserat, usus est ad mensuras syllabarum in numeris ac metro pensandas atque tuendas. Nam hac potissimum cogitatione ductum eum geminationem i litterae in uerbo 'coniicere' similibus praecepisse apparet ex capite Gelliano IV 17. Eadem Berytii uoluntas conspicua est in eo quod Troiiam Graios Aiiacem per unum i scribenda esse negabat; nam id praeceptum adnotatum est ad primum uersum Aeneidis, et cetera quoque exempla ex carmine Vergilii adsumpta sunt (cf.

De Valerii
Probi studiis
prosodiacis
cum ortho-
graphicis
coniunctis

1) Propriae huius Latinae gentis pronuntiationis testimonia sunt haec fere: GL VII 55, 4 sqq. K; VI 31, 3 = I 15, 15 cf. IV 221, 34; VII 72, 2; IV 521, 35; VII 206, 6; II 14, 6.

Ribb. prol. 147). Praeterea exemplum 'Troia' postea in nullo eorum quae conscribi solebant a grammaticis capita de mensuris syllabarum non adfertur. Accedunt uersus Terentiani GL VI 344, 640 K: 'proderit nil ergo gemina (sc. u), sicut i bis profuit cum facit longam priorem Troia Maia et talia.' Duo igitur officia Valerius Probus orthographiae tribuit, ut sonos exprimeret, ut ambiguitatem syllabarum tolleret. Atque eadem prorsus sententia prolata est apud Quintilianum I 7, 31: 'hic enim est usus litterarum, ut custodiant uoces et uelut depositum reddant legentibus. itaque id exprimere debent quod dicturi sumus'; I 7, 1: 'cuius (recte scribendi scientiae) ars non in hoc posita est, ut nouerimus quibus quaeque syllaba litteris constat (nam id quidem infra grammatici officium est) sed totam, ut mea fert opinio, suptilitatem in dubiis habet.'

Aucta est, neque tamen feliciter, doctrina Probi a Caesellio Vindice, qui GL VII 206, 6—15 K magistrum diligentia superaturus tria praecepit esse scribenda i in genetiuis uelut Pompeiui Tarpeii, ea ratione usus quod consonantium quae in nominatio recte scriberentur, in declinatione perire possent nullae. Quam triplicis i scripturam a grammatico excogitatum ultra terminos scholae non excessisse inde intellegitur quod in titulis talia i tria perscripta omnino non exstant. Quod uero diximus post Probum demum hanc scripturam innotuisse in grammaticorum scholis, haec sententia, praeterquam quod ipse Caesellius dicit se hanc scriptionem nouauisse, comprobatur uerbis Velii Longi qui (l. s. 54, 19) postquam de Probi placito disputauit qui 'per duo i scribi oportere existimat, sic et Troiam et si qua talia', prosequitur quasi de suis temporibus referens: 'inde crescit ista geminatio et incipit per tria i scribi coiicit.' Quod intellexisse non parui momenti est. Nam Priscianus quoque de hac nimis curiosa scriptione egit GL II 14, 3 K adlata Caesaris et Victoris (*sic editor, auctoris libri*) auctoritate. Neque enim recte Ludouicus Jeep (Philolog. 67 [1908] p. 14; cf. C. Cybulla op. l. p. 39) auctoritatem Caesaris et Victoris uel Victorini arcessitam esse putauit ad geminae i litterae scribendae usum comprobandum. Cui sententiae officit cum enuntiati compositio atque structura, tum maxime, quod Priscianus ipse (GL II 303, 7 K) tradit 'omnes qui de littera curiosius scripserint' affirmare litteram i inter duas uocales positam geminari, et ideo ad confirmandam geminae i litterae scripturam non duos illos tamquam unicos euocare debebat testes, sed Ciceronem, Quintilianum, Probum, Velium

Quomodo
amplificata
sit doctrina
Probi a Caesellio Vindice

De Prisciano
GL II 14, 3 K

Longum, Marium Victorinum, Terentianum, Pompeium, ex quibus Quintiliani nomen ipso hoc capite (18, 12) attulerat. Ergo non dubitandum esse uidetur quin triplicis i testes a Prisciano adhibiti sint duo illi obscuriores grammatici. Sed de nominibus qualia nunc leguntur in codicibus, recte dubitatur¹⁾. Nam Caesaris nomen recte positum esse ne putemus, temporum ratio obstat, cum post Probum demum nouam hanc scriptionem inuentam esse intellexerimus a Caesellio. Cuius igitur nomen Caesare submoto oportet restituas²⁾. Neque haesites in restituendo ignoti illius grammatici nomine, quem solum inuenerit Caesellius ineptiae asseclam; nam recte dudum Martinus Hertz pro 'auctore' 'Victorem' posuit (cf. Buecheler, Rh. M. 36, 330).

Qui gram-
matici Probi
doctrinam
secuti sint

Praeter Caesellium Vindicem doctrinam Probi secuti sunt et in commentariis retulerunt hi grammatici: Marius Victorinus (cf. p. 98) GL VI 24, 18 K '(littera i) sibi ipse subiungitur in his, ut aii Troiia Gaius Aiiax'; 27, 9: '(fiunt positione longae modis octo) . . . octauo, si excipitur ab i littera duplicata, ut Troiia aii Graiius Aiiax; cf. 35, 25. — [Maximi Victorini] de finalibus GL VI 241, 35 K: 'aio quam i littera geminata et inter duas collocata uocales reddidit longam'. — Victorinus GL VI 197, 16 K: '(Positione longae fiunt) . . . aut cum correpta uocalis desinit in uocalem loco consonantis positam et excipitur aequae a uocali loco consonantis posita ut (A. VII 429) "maior agit deus" et (A. II 56) "Troiaque nunc stares"; sic enim ista scribi per geminatam i litteram metri ratio deposcit.' — Diomed. GL I 428, 10 K: '(positione longa fit syllaba modis septem) . . . septimo, cum correpta uocalis desinat et interposita i excipiatur a uocali, ut (A. I 41) "furias Aiakis Oilei", et (A. II 56) "Troiaque nunc stares", et (A. III 374) "nate dea nam te maioribus", quoniam inter duas uocales duarum syllabarum posita i geminatur; sic enim scribi per geminatam litteram metri ratio desiderat, siquidem potestatem tuetur duplicis consonantis.' — Audacis excerpta GL VII 328, 9 K = Victorini GL VI 197, 16 K (uid. supra).

Postremo recensendi sunt qui Berytii doctrinam ipsi numpro bent haesitant uel omnino eam retulisse satis habent:

1) dubitauerunt Carolus Lachmann ad Lucret. 371, Otto Ribbeck proleg. 138, denique Ludouicus Ieep. l. s.

2) nam facile librarii notissimum nomen Caesaris substituebant simili cuidam; sicuti apud Cassiodorum GL VII 214, 24 K 'Probus et Censorinus' opponuntur Donato, cum in Excerpt. ex com. in Don. GL V 326, 21 K simili in iudicio 'Probus et Caesar' legatur.

Donatus GL IV 368, 27 K: '(syllaba longa fit positione, cum desinit) . . . in i litteram solam loco consonantis positam, quam non nulli geminant¹⁾, ut (Enn. ann. VI 186 Vahl.) 'aio te Aeacida Romanos uincere posse.' — Diomedes GL I 424, 25 K. — Mar. Victor. GL VI 35, 21 K. — Seruius ad Aen. I 1: 'Probus ait Troiam Graios et Ajax non debere per unam i scribi'. — Terentianus GL VI 343, 617 K:

Est adhuc quo separatae I et V dissentiant.

I media cum conlocatur hinc et hinc uocalium,
Troia siue Maia dicas peior aut ieiunium,

620 nominum primas uidemus esse uocales breues,
I tamen sola sequente duplum habere temporis.

ergo uel loco duarum consonantum fungitur,
uel gemella si locanda est, ut uidetur pluribus,
bis tibi uocalis eadem praebet usum consonae,

625 ante uocalem sequendo, cum priore syllaba,
praedita et mox insequenti, iure quo fit consonans.
hoc in his tantum inuenimus nominum uocalibus,
I secundo conlocata consonae ut ualeat loco.

cf. VI 330, 175:

atque i geminum scribere nos iubent magistri.

— Prisc. GL II 303, 4 K: 'nam solebant illi (antiqui) non solum in principio, sed etiam in fine syllabae ponere i loco consonantis, idque in uetustissimis inuenies scripturis quotiens inter duas uocales ponitur, ut eius Pompeius Vulteius Gaius, quod etiam omnes qui de littera curiosius scripserunt, affirmant. nec non etiam metra ostendunt quod dicimus et regulae ipsius ratio in supra dicto uocatio.''

Sicuti in ea parte quae est de litterarum potestate Quintilianus Berytii disciplinam repetiuit, ita de nominibus peregrinis disputans (I 5, 59 sqq.) Valerii Probi sententiam eum retulisse docuit Ludouicus Radermacher Rh. M. 60 (1905) 243 sqq; (cf. Paulus Wessner, Burs. Jahresb. 138 [1908] 102). Denique de Probo Quintiliani auctore conferas p. 101; 121; 124.

De ceteris
quae apud
Quintilia-
num Probo
auctore
relata sunt

1) Comm. Einsidl. in Donat. artem GL Suppl. 226, 24 K: 'Geminant] i duplicant ut aiiio. Sed quia hiatus intolerabilis erat inter tot uocales, expulsum est unum i a perspicacioribus altero remanente pro duabus consonantibus'.